

la rivista di **en**gramma
maggio **2024**

212

**Arte e spiritualità.
Omaggio
a Antoni Tàpies**

La Rivista di
Engramma

212

maggio 2024

Arte e spiritualità. Omaggio a Antoni Tàpies

a cura di
Victoria Cirlot, Ada Naval e Marta Serrano

direttore

monica centanni

redazione

damiano acciarino, sara agnoletto, mattia angeletti,
maddalena bassani, asia benedetti, maria bergamo,
elisa bizzotto, emily verla bovino,
giacomo calandra di roccolino, olivia sara carli,
concetta cataldo, giacomo confortin,
giorgiomaria cornelio, mario de angelis,
silvia de laude, francesca romana dell'aglio,
simona dolari, emma filipponi, anna ghiraldini,
ilaria gripa, roberto indovina, delphine lauritzen,
laura leuzzi, michela maguolo, ada naval,
alessandra pedersoli, marina pellanda,
filippo perfetti, margherita picciché, daniele pisani,
stefania rimini, daniela sacco, cesare sartori,
antonella sbrilli, massimo stella, ianick takaes,
elizabeth enrica thomson, christian toson,
chiara velicogna, giulia zanon

comitato scientifico

barbara baert, barbara biscotti, andrea capra,
giovanni careri, marialuisa catoni, victoria cirlot,
fernanda de maio, alessandro grilli, raoul kirchmayr,
luca lanini, vincenzo latina, orazio licandro, fabrizio
lollini, natalia mazour, alessandro metlica,
guido morpurgo, andrea pinotti, giuseppina scavuzzo,
elisabetta terragni, piemario vescovo, marina vicelja

comitato di garanzia

jaynie anderson, anna beltrametti, lorenzo braccesi,
maria grazia ciani, georges didi-huberman,
alberto ferlenga, nadia fusini, maurizio harari,
arturo mazzarella, elisabetta pallottino,
salvatore settis, oliver taplin

La Rivista di Engramma

a peer-reviewed journal

212 maggio 2024

www.egramma.it

sede legale

Engramma
Castello 6634 | 30122 Venezia
edizioni@egramma.it

redazione

Centro studi classicA luav
San Polo 2468 | 30125 Venezia
+39 041 257 14 61

©2024

edizioni**egramma**

ISBN carta 979-12-55650-38-6

ISBN digitale 979-12-55650-39-3

ISSN 2974-5535

finito di stampare aprile 2024

Si dichiara che i contenuti del presente volume sono la versione a stampa totalmente corrispondente alla versione online della Rivista, disponibile in open access all'indirizzo: <http://www.egramma.it/eOS/index.php?issue=212> e ciò a valere ad ogni effetto di legge. L'editore dichiara di avere posto in essere le dovute attività di ricerca delle titolarità dei diritti sui contenuti qui pubblicati e di aver impegnato ogni ragionevole sforzo per tale finalità, come richiesto dalla prassi e dalle normative di settore.

Sommario

- 7 *Arte e spiritualità. Omaggio a Antoni Tàpies. Editoriale di Engramma 212* | ITA | ES
Victoria Cirlot. Numero monografico a cura di Victoria Cirlot, Ada Naval
e Marta Serrano
- Testi**
- 15 *Art i espiritualitat* | CAT | ES | ENG
Antoni Tàpies
- 35 *Primeros artículos sobre Antoni Tàpies de Juan Eduardo Cirlot (1955-1958)* | ES
Juan Eduardo Cirlot
- 47 *Historia sin acción (1960)* | ES
Giulio Carlo Argan
- 55 *¡ Tàpies, Tàpies, clásico, clásico! (1962)* | ES
Salvador Dalí
- Contributi**
- 61 *Contemplating the Wall. Tàpies' First Visit to the United States, 1953* | EN
Emily Braun
- 75 *L'arte di Tàpies tra Oriente e Occidente* | ITA
Giangiorgio Pasqualotto
- 81 *El instante del arte* | ES
Eduard Cairol
- 91 *Straw. An essay on Tàpies* | ENG
Daniel R. Esparza
- 99 *La huella en la obra de Tàpies* | ES
Martine Heredia
- 113 *Una puerta* | ES
Enrique Granell
- 127 *Antoni Tàpies, Grande Équerre, 1962* | ES
Juan José Lahuerta
- 131 *Antoni Tàpies y la tradición iconográfica cristiana* | ES
Lourdes Cirlot
- 141 *Una nada de inagotable secreto* | ES
Alfonso Alegre Heitzmann

Sala de Reflexió a la Universitat Pompeu Fabra

- 159 *Un espai de meditació (1995)* | CAT | ES | ENG
Antoni Tàpies
- 162 *Galleria*
- 171 *Sala de reflexió, espai de silenci i meditació* | CAT
Jordi Garcés
- 177 *El silencio, un bien necesario* | ES
Javier Melloni
- 189 *Fer voltejar una creu* | CAT
Perejaume

Fer voltejar una creu

Perejaume

Art I Artiga

Cada estiu, en plena mol·licie del Montseny, Antoni Tàpies creava unes extensions d'aspecte àrid i terrós. Agafava la solana boscosa i els sots ombríus i, en les seves creacions, els artigava convertits en unes superfícies extraordinàriament aspres. Sorpren que pugui brotar tanta matèria deserta, tanta extensió de terra nua, del conreu d'uns boscos espessos i humits. Prop dels alzinars i els camps de can Canals, a tocar del rec dels regants, la pintura de Tàpies es produïa i reproduïa, cada estiu, en un estat intercanviable entre arbre i desert.

Costa destriar què hi ha d'arranament i què d'esponera en aquest Montseny calcigat a Campins: què hi ha d'absència i què de sobreabundància, pintat així el desert, entre els arbres, però a contramà dels arbres. I tot això en una producció, de natura forestal per la quantitat d'obra, però alhora erma i pelada d'aspecte, com si arbre i desert ragessin de la mateixa font.

L'aparició d'un arbre gairebé indiferenciat amb el desert és un cop d'efecte botànic força excepcional. Així i tot l'aparició es repeteix, boscosa i extensa, estiu rere estiu, amb cada arbre com un grapat de sorra, i assedegat d'arbre cada grapat. De vegades la indiferenciació explora la imatge d'un desert reverdit de desert, d'altres vegades la d'uns arbres eremítics que transformen en font de vida la mateixa aridesa.

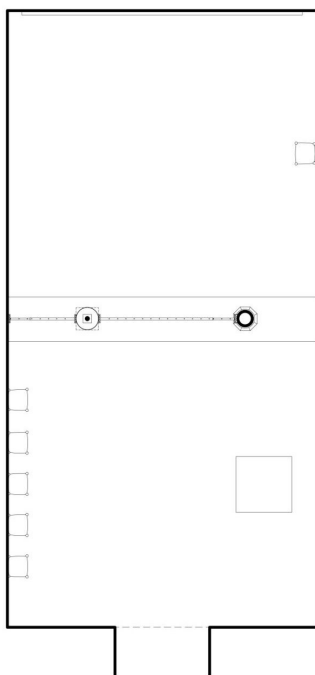
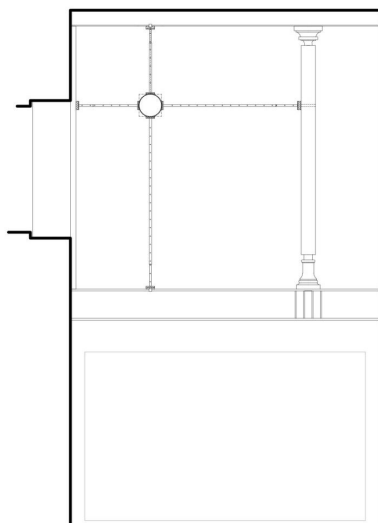
Aquesta força aspra d'expressió tan oposada al Montseny molsut i rellent dels versos de Verdguer o de "les collites noucentistes" de Guerau de Liost, estén la muntanya cap a tota mena de sorrals suberosos, de greses visionàries i poroses, com un Montseny llaurat. Així mateix la imatge d'aquestes matèries nues semblaria anticipar la d'una terra cada vegada més agostada per la mutació general del clima. Ara bé, si com diu Joan Brossa "L'última mà és la mà dels boscos" és ben provable que les matèries forestals de Tàpies, en la mesura que, més gemat o més magre, el verd no para mai, es reforestin de nou.

Maig, 2020

Per voltejar una creu

En el cristianisme, la imatge d'una creu sol ser la d'un arbre erm. L'any 1901 es va erigir sobre el turo de Pedracastell de Canet de Mar una creu de 12 metres d'altura feta amb pedra de Montjuïc i dissenyada per l'arquitecte Lluís Domènech i Muntaner. En la creu, que reproduïa l'estil gòtic de les antigues creus processionals, es superposava la figuració botànica dels ornaments —formes lobulades de brot, indicis de ramatge, elements florals— i la sequedat desèrtica de la pedra. El 26 de desembre del 1926 un temporal de neu i vent va aterrar la creu.

Dibuix de Jaume Coscollar, curador de la instal.lació de Perejaume.

Un any més tard es va erigir una segona creu idèntica però més reforçada. El 24 de juliol de 1936 la segona creu va ser dinamitada pels milicians revolucionaris. Alguns trossos d'aquesta creu es conserven incorporats a dos altars laterals de l'església de Canet de Mar. El patró d'aquesta església és Sant Pere que, segons el llibre apòcrif titulat *Fets de Pere*, fou precisament martiritzat en una creu cap per avall. Als anys quaranta a Pedracastell s'hi va plantar una tercera creu de fusta que fou substituïda l'any 1953 per la creu de formigó actual, molt més alta i dura en tots els sentits, obra de l'arquitecte Puig Boada. Aquest brotar i morir de creus fa ben bé l'efecte d'una creu que tomba i que gira sobre un mateix punt.

De sempre que m'han obsessionat les muntanyes amb una creu al capdamunt que és una manera de dir que la terra mor en cada cim. Sobre el turó de Canet, el puja i baixa de creus sembla representar una creu que volteja com voltegen les campanes. "Ningú no ha pujat mai al cel fora d'aquell que n'ha baixat" (Jn. 3,13).

La instal·lació *Fer voltejar una creu* per la capella Tàpies de la Universitat Pompeu Fabra consisteix en la col·locació d'un dels fragments que es conserven de la segona creu de Pedracastell, en la mateixa posició i a la mateixa altura en què estava en la creu original. El fragment s'exposa sostingut per quatre puntals estampits a les parets, al sostre i a la biga que travessa la capella i davant la gran campana de la pintura d'Antoni Tàpies.

Abril, 2024

English abstract

This issue presents this text by Perejaume *Fer voltejar una creu* that accompanied his installation in the UPF's Sala de reflexión to celebrate the Tàpies centenary. Along with the publication of the text, the drawings of the installation by Jauma Coscollar.

keywords | Antoni Tàpies; Perejaume; art; *Sala de reflexión*; installation; cross;